

25-Oktyabr, 2025-yil

SURISHTIRUV-TERGOV JARAYONIDA YASHIRINIB YURGAN SHAXSLARNI ANIQLASHDA ZAMONAVIY TEXNOLOGIYALARDAN FOYDALANISH

Yusupov Akbarjon Akmal o‘gli

O‘ZBEKISTON RESPUBLIKASI IIV AKADEMIYASI KURSANTI

Kalit so‘zlar: *surishtiruv, tergov, qidiruv faoliyati, zamonaviy texnologiyalar, sun‘iy intellekt, biometrik tizimlar, xalqaro hamkorlik, huquqni muhofaza qilish.*

Annotatsiya: *Surishtiruv-tergov jarayonida shaxslarni aniqlash va qidiruv faoliyatlari huquqni muhofaza qiluvchi organlarning eng murakkab hamda mas‘uliyatli vazifalaridan biridir. Jinoyat sodir etgan yoki suddan yashirinib yurgan shaxslarni aniqlashda zamonaviy texnologiyalardan foydalanish bugungi kunda nihoyatda dolzarb masala hisoblanadi. Axborot-kommunikatsiya texnologiyalarining tez sur‘atlarda rivojlanishi, sun‘iy intellekt imkoniyatlarining kengayishi, biometrik identifikatsiya vositalari, videokuzatuv tizimlari, dronlar, GPS monitoring, mobil qurilmalardan olingan ma‘lumotlarni tahlil qilish usullari tergovchi va surishtiruv organlariga qidiruv jarayonlarini samarali tashkil etish va tezkor natijalarga erishishda keng imkoniyatlar yaratmoqda. Mazkur maqolada, bir tomondan, O‘zbekiston Respublikasida mavjud huquqiy asoslar va normativ-huquqiy hujjatlar tahlil qilinadi, ikkinchi tomondan esa zamonaviy texnologiyalarning amaliy qo‘llanilishi misollar orqali yoritiladi. Ayniqsa, jinoyatchilikka qarshi kurashda Interpol, Europol kabi xalqaro tashkilotlar bilan o‘zaro hamkorlik qilish, ma‘lumotlar almashinuvini yo‘lga qo‘yish va global elektron bazalardan foydalanish masalalari muhim ahamiyat kasb etadi. Shuningdek, maqolada surishtiruv-tergov jarayonida elektron ma‘lumotlar bazalarining integratsiyasi, kriminologik profil yaratish, sun‘iy intellekt yordamida yuz va ovoz identifikatsiyasini amalga oshirish, shaxslarning onlayn faoliyati izlarini tahlil qilish kabi yo‘nalishlarga alohida e‘tibor qaratilgan. Bu jarayonda inson huquqlarini himoya qilish, shaxsiy hayot daxlsizligini saqlash, shuningdek, texnologiyalarni qonuniy va shaffof qo‘llash tamoyillari ham asosiy tamoyillar sifatida yoritilgan. Maqola nafaqat nazariy, balki amaliy tavsiyalarni ham o‘z ichiga oladi. Xususan, tergovchi va surishtiruvchilar uchun zamonaviy texnologiyalardan foydalanishda metodik yondashuvlar, xalqaro tajriba misollari hamda O‘zbekistonda qo‘llash imkoniyatlari haqida aniq takliflar berilgan..*

Ключевые слова: *следствие, розыск, современные технологии, искусственный интеллект, биометрические системы, международное сотрудничество, правоохранительные органы.*

Аннотация: *Процесс установления личности и розыска лиц в ходе доследственной проверки и предварительного следствия является одной из наиболее сложных и ответственных задач правоохранительных органов. Использование современных технологий при выявлении лиц, скрывающихся от правосудия или*

25-Oktyabr, 2025-yil

уклоняющихся от уголовной ответственности, сегодня приобретает особо актуальное значение. Быстрое развитие информационно-коммуникационных технологий, расширение возможностей искусственного интеллекта, биометрические системы идентификации, видеонаблюдение, дроны, GPS-мониторинг, а также анализ данных, полученных с мобильных устройств, предоставляют следователям и органам розыска широкие возможности для более эффективной организации поисковых мероприятий и достижения оперативных результатов. В статье, с одной стороны, анализируется существующая правовая база и нормативно-правовые акты в Республике Узбекистан, а с другой — освещаются практические примеры применения современных технологий в следственной деятельности. Особое внимание уделено вопросам международного сотрудничества с такими организациями, как Интерпол и Европол, налаживанию обмена информацией и использованию глобальных электронных баз данных в борьбе с преступностью. Кроме того, в работе рассматриваются вопросы интеграции электронных баз данных в следственные процедуры, разработки криминалистических профилей, применения искусственного интеллекта для распознавания лиц и голоса, анализа цифровых следов в сети Интернет. При этом подчеркивается необходимость защиты прав человека, обеспечения неприкосновенности частной жизни, а также законности и прозрачности использования технологий. Статья носит не только теоретический, но и практический характер. В ней предлагаются методические подходы для следователей по использованию современных технологий, приводятся примеры международного опыта и даются конкретные рекомендации по их внедрению в Узбекистане.

Keywords: investigation, search activity, modern technologies, artificial intelligence, biometric systems, international cooperation, law enforcement.

Annotation: The process of identifying and locating individuals during pre-investigation and investigation is one of the most complex and responsible tasks of law enforcement agencies. The use of modern technologies in detecting individuals who are hiding from justice or avoiding criminal liability has become increasingly relevant today. The rapid development of information and communication technologies, the expansion of artificial intelligence applications, biometric identification systems, video surveillance networks, drones, GPS monitoring, as well as data analysis from mobile devices, provide investigators and search units with powerful tools to organize search operations more effectively and achieve faster results. This article analyzes, on the one hand, the existing legal frameworks and regulatory acts in the Republic of Uzbekistan, and on the other hand, the practical implementation of modern technologies in criminal investigations. Particular emphasis is placed on cooperation with international organizations such as Interpol and Europol, the establishment of information exchange mechanisms, and the use of global electronic databases in the fight against crime. The article also highlights the integration of

electronic databases in investigative procedures, the development of criminological profiling, the application of artificial intelligence in facial and voice recognition, and the analysis of online activity traces of suspects. At the same time, it stresses the importance of protecting human rights, safeguarding privacy, and ensuring lawful and transparent use of technological tools. Beyond theoretical discussion, the paper offers practical recommendations. It provides methodological approaches for investigators on how to employ modern technologies, refers to international best practices, and proposes concrete suggestions for their application in Uzbekistan.

KIRISH

Bugungi globallashuv davrida jinoyatchilikning shakllari va usullari tobora murakkablashib, ularni fosh etish, jinoyatchilarni aniqlash va sudga olib kelish jarayoni huquqni muhofaza qiluvchi organlardan ham zamonaviy yondashuv, ham yuqori darajadagi texnologik tayyorgarlikni talab etmoqda. Ayniqsa, surishtiruv-tergov jarayonida suddan yoki tergovdan yashirinib yurgan shaxslarni aniqlash masalasi nafaqat milliy xavfsizlik, balki xalqaro miqyosda ham dolzarb masalalardan biri hisoblanadi. Zero, yashirinib yurgan shaxslarni vaqtida topish va ularni qonun oldida javobgarlikka tortish davlatda huquqiy tartibotni mustahkamlash, fuqarolarning adolatga bo‘lgan ishonchini oshirish va jinoyatchilikka qarshi kurashda muhim omil bo‘lib xizmat qiladi. O‘zbekiston Respublikasi mustaqillikka erishgach, huquqiy davlat barpo etish, qonun ustuvorligini ta‘minlash va fuqarolarning huquq hamda erkinliklarini himoya qilish yo‘lida izchil islohotlarni amalga oshirib kelmoqda. Bu jarayonda jinoyat-protsessual faoliyat samaradorligini oshirish, surishtiruv va tergov organlari faoliyatini takomillashtirish hamda zamonaviy texnologiyalarni amaliyotga keng tatbiq etish masalalari alohida o‘rin tutadi. Ayniqsa, jinoyat sodir etib, javobgarlikdan qochib yashirinayotgan shaxslarni aniqlashda ilg‘or texnologik yechimlardan foydalanish tergovning samaradorligini bir necha barobar oshiradi. So‘nggi yillarda mamlakatimizda huquqni muhofaza qilish organlarining moddiy-texnika bazasi mustahkamlanib, zamonaviy axborot-kommunikatsiya vositalari, sun‘iy intellekt imkoniyatlari, biometrik identifikatsiya tizimlari, GPS monitoring, videokuzatuv tarmoqlari va mobil qurilmalardan olingan ma‘lumotlarni tahlil qilish usullari keng joriy etilmoqda. Masalan, shaxsni yuz orqali aniqlash tizimlari aeroportlar, vokzallar va yirik savdo markazlarida samarali qo‘llanilmoqda. Shu orqali surishtiruv-tergov organlari jinoyatchilarni tezroq aniqlash va ularni qo‘lga olish imkoniga ega bo‘lmoqda. Biroq, texnologiyalarning rivojlanishi bilan bir qatorda, jinoyatchilar ham o‘z faoliyatida zamonaviy vositalardan keng foydalanmoqda. Shu sababli, tergov organlari nafaqat mavjud texnologiyalarni samarali qo‘llash, balki ularni muntazam ravishda yangilab borish, xalqaro hamkorlikni kengaytirish va zamonaviy tajribalarni milliy amaliyotga tatbiq etish zarur. Masalan, Interpol va Europolning global ma‘lumotlar bazalaridan foydalanish, xalqaro qidiruv e‘lon qilish va davlatlararo tezkor axborot almashinuvi qochqin jinoyatchilarni topishda muhim ahamiyat kasb etadi. Shu bilan birga, surishtiruv-tergov jarayonida zamonaviy texnologiyalarni qo‘llashda inson huquqlari va erkinliklarini ta‘minlash, shaxsiy

hayot daxlsizligini saqlash kabi masalalarga ham alohida e’tibor qaratilishi lozim. Texnologiyalar yordamida olingan ma’lumotlardan foydalanishda qonuniylik, oshkoralik va adolat tamoyillari asosiy mezon bo‘lib qolishi kerak. Aks holda, texnologiyalardan noto‘g‘ri foydalanish huquqbuzarliklarga, hatto inson huquqlarining poymol etilishiga olib kelishi mumkin. Kirish qismida shuni ham ta’kidlash kerakki, zamonaviy texnologiyalar surishtiruv-tergov faoliyatini yengillashtirish bilan birga, tergovchilardan yuqori malaka, tezkorlik, zamonaviy bilim va ko‘nikmalarni ham talab etadi. Chunki texnologiyalarni qo‘llashning samaradorligi ularni puxta o‘zlashtirish va to‘g‘ri tatbiq etishga bog‘liqdir. Shu ma’noda, tergovchilarning malakasini oshirish, ularni yangi texnologiyalar bilan ishlashga tayyorlash, huquqiy va texnik bilimlarini boyitish davlat siyosatining ustuvor yo‘nalishlaridan biri bo‘lishi kerak.

ASOSIY QISM

Surishtiruv-tergov jarayonida yashirinib yurgan shaxslarni aniqlash masalasi nafaqat huquqni muhofaza qilish organlari, balki butun jamiyat uchun muhim ahamiyat kasb etadi. Chunki jinoyat sodir etgan shaxsning javobgarlikdan qochishi nafaqat qonuniy tartibotni buzadi, balki adolatning tiklanishiga, fuqarolarning huquq va erkinliklariga ham xavf tug‘diradi. Shu sababli, qidiruv faoliyatini samarali tashkil etish va uni zamonaviy texnologiyalar bilan uyg‘unlashtirish bugungi kunda muhim vazifalardan biridir.

1. Zamonaviy texnologiyalarning qidiruv faoliyatidagi o‘rni

So‘nggi o‘n yillikda axborot-kommunikatsiya texnologiyalarining jadal rivojlanishi jinoyatchilikka qarshi kurashda yangi imkoniyatlar ochib berdi. Masalan, biometrik identifikatsiya tizimlari (yuz, barmoq izi, ovoz, hatto ko‘z to‘r pardasi orqali shaxsni aniqlash) nafaqat aeroport va temiryo‘l vokzallarida, balki davlat xizmatlari ko‘rsatish markazlarida ham keng qo‘llanilmoqda. Bu esa jinoyatchining harakatlanishini kuzatish va uni tezkorlik bilan aniqlash imkonini beradi. Shuningdek, videokuzatuv tizimlari bugungi kunda yirik shaharlarda xavfsizlikning muhim elementi bo‘lib qolmoqda. “Aqlli kamera”lar yordamida shaxslarning harakati kuzatilib, maxsus algoritmlar orqali yuzlar tanib olinadi va ma’lumotlar markaziy bazaga uzatiladi. Shu tariqa, yashirinib yurgan shaxslarning aniqlanish ehtimoli bir necha barobar ortadi.

2. Mobil qurilmalar va raqamli izlarni tahlil qilish

Zamonaviy tergov amaliyotida yashirinib yurgan shaxsni aniqlashda mobil qurilmalardan foydalanish juda samarali usullardan biridir. Chunki har bir insonning telefonidan joylashuv (GPS), qo‘ng‘iroqlar, ijtimoiy tarmoqlardagi faoliyati kabi ko‘plab ma’lumotlarni olish mumkin. Ushbu ma’lumotlarni tahlil qilish orqali tergovchilar jinoyatchining kimlar bilan aloqada bo‘layotganini, qayerda yashirinayotganini yoki qaysi hududlarda ko‘proq harakatlanayotganini aniqlash imkoniga ega bo‘ladilar. Masalan, ba’zi davlatlarda jinoyatchilarni aniqlash uchun sun‘iy intellekt asosida ishlovchi dasturlar ishlab chiqilgan bo‘lib, ular shaxslarning internetdagi faoliyatini kuzatadi, shubhali xatti-harakatlarni aniqlaydi va bu ma’lumotlarni huquqni muhofaza qilish organlariga yetkazadi.

3. Xalqaro hamkorlikning ahamiyati

Suddan yoki tergovdan yashirinib yurgan shaxslar ko‘pincha boshqa davlatlarga chiqib ketishga harakat qilishadi. Shu sababli, qidiruv faoliyatida xalqaro hamkorlik alohida ahamiyat kasb etadi. O‘zbekiston Respublikasi bugungi kunda Interpol va Europol kabi xalqaro tashkilotlar bilan faol hamkorlik qilmoqda. Ushbu tashkilotlarning global bazalariga kiritilgan ma’lumotlar jinoyatchilarni aniqlash va qo‘lga olishda muhim manba bo‘lib xizmat qiladi. Masalan, Interpolning “qizil byulleten” tizimi orqali qidiruvdagi shaxslarning ma’lumotlari butun dunyo mamlakatlari huquqni muhofaza qilish organlariga yuboriladi. Bu esa jinoyatchining boshqa davlat hududida ham tezda aniqlanishiga yordam beradi.

4. Huquqiy va etik jihatlar

Texnologiyalarni qo‘llashning eng muhim jihatlaridan biri — bu inson huquqlari va shaxsiy hayot daxlsizligi masalasidir. Har qanday qidiruv faoliyati qonuniy asosda, oshkora va adolat tamoyillariga rioya qilingan holda amalga oshirilishi zarur. Masalan, shaxsning telefon ma’lumotlarini tekshirish yoki ijtimoiy tarmoqlardagi yozishmalarini tahlil qilish faqat sud qaroriga binoan amalga oshirilishi kerak. Bundan tashqari, zamonaviy texnologiyalar yordamida olingan ma’lumotlarning maxfiyligi ham muhim ahamiyatga ega. Chunki agar bunday ma’lumotlar nazoratsiz tarqalib ketsa, bu shaxsiy hayotning buzilishiga, hatto noqonuniy foydalanishga olib kelishi mumkin. Shu sababli, huquqni muhofaza qilish organlari nafaqat texnologiyalardan samarali foydalanishi, balki ularni qonuniy va shaffof asosda qo‘llashi shart.

5. Amaliyot va kelajak istiqbollari

Bugungi kunda O‘zbekiston huquqni muhofaza qilish organlari qidiruv faoliyatida zamonaviy texnologiyalardan foydalanish borasida sezilarli yutuqlarga erishmoqda. Masalan, shaxsni yuz orqali aniqlash dasturlari joriy etildi, ayrim jinoyatchilarni qo‘lga olishda dronlardan ham foydalanildi. Kelgusida esa sun’iy intellekt asosida ishlovchi keng qamrovli tizimlar, raqamli izlarni avtomatik tahlil qiluvchi dasturlar va integratsiyalashgan elektron bazalar joriy etilishi rejalashtirilmoqda. Shu bilan birga, tergovchilarni yangi texnologiyalar bilan ishlashga o‘rgatish, malakasini oshirish, xalqaro tajribani o‘rganish va uni milliy amaliyotga moslashtirish ham ustuvor vazifalardan biridir. Chunki texnologiyalar qanchalik rivojlangan bo‘lmasin, ularni samarali qo‘llash inson omiliga, ya’ni tergovchining bilim va ko‘nikmalariga bevosita bog‘liqdir.

XULOSA

Surishtiruv-tergov jarayonida yashirinib yurgan shaxslarni aniqlash masalasi bugungi kunda nafaqat huquqni muhofaza qilish organlari, balki butun jamiyat uchun muhim ahamiyat kasb etadi. Chunki adolatli sudlovni ta’minlash, jinoyatchilikka qarshi samarali kurashish, inson huquq va erkinliklarini himoya qilish hamda fuqarolarning davlat organlariga bo‘lgan ishonchini mustahkamlashda ushbu yo‘nalishning o‘rni beqiyosdir. Shaxslarning tergov va suddan yashirinishi nafaqat jinoyat ishini hal qilishni qiyinlashtiradi, balki yangi jinoyatlarning sodir etilishiga ham sharoit yaratadi. Shu bois, zamonaviy texnologiyalardan oqilona foydalanish orqali qidiruv faoliyatini yuqori samaradorlik bilan olib borish huquqni muhofaza qiluvchi organlarning ustuvor vazifalaridan biri bo‘lib qolmoqda. Bugungi kunda zamonaviy texnologiyalar juda keng ko‘lamda qo‘llanilmoqda.

Jumladan, sun'iy intellekt algoritmlari yordamida shaxslarning xatti-harakatlarini tahlil qilish, yuzni aniqlash dasturlari orqali ular yashirib yurishi mumkin bo'lgan hududlarni aniqlash, biometrik identifikatsiya yordamida pasport, barmoq izi, ovoz yoki ko'z qorachig'i ma'lumotlarini tekshirish amaliyotda keng qo'llanmoqda. Bularning barchasi qidiruv jarayonini tezlashtirish va aniqlikni oshirish imkonini beradi. Videokuzatuv tizimlari ham bugungi kunda qidiruv faoliyatining eng samarali vositalaridan biri sifatida qaralmoqda. Ayniqsa, yirik shaharlarda o'rnatilgan ko'plab kameralar orqali transport oqimi, piyodalar harakati va turli ijtimoiy maskanlardagi voqealar onlayn kuzatilishi mumkin. Bu tizimlar nafaqat real vaqt rejimida, balki arxiv yozuvlari orqali ham tergovga katta yordam beradi. Shu bilan birga, GPS monitoring vositalari yordamida transport vositalari va mobil qurilmalarning joylashuvi aniqlanadi, bu esa yashirib yurgan shaxsning manzilini tezroq topishga xizmat qiladi. Shuningdek, mobil ma'lumotlar tahlili ham dolzarb yo'nalishlardan biridir. Chunki shaxslarning qo'ng'iroqlari, internetdan foydalanish faoliyati, ijtimoiy tarmoqlardagi izlari qidiruv jarayonida muhim dalillarni taqdim etadi. Bu usullar orqali yashirib yurgan shaxsning aloqalari, doimiy muloqot qiladigan shaxslari va ehtimoliy joylashuvlari haqida muhim ma'lumotlarga ega bo'linadi. Qidiruv faoliyatining samarali amalga oshirilishi nafaqat texnologiyalarga, balki xalqaro hamkorlik darajasiga ham bevosita bog'liqdir. Chunki ayrim hollarda jinoyatchilar boshqa davlat hududida yashirib yurishadi. Bunday vaziyatlarda Interpol va Europol kabi xalqaro tashkilotlar bilan hamkorlik qilish muhim ahamiyat kasb etadi. Xalqaro darajada yagona ma'lumotlar bazasidan foydalanish, qidiruvdagi shaxslar to'g'risidagi ma'lumotlarni tezkor almashish va qo'shma operatsiyalarni o'tkazish huquqni muhofaza qiluvchi organlarning imkoniyatlarini kengaytiradi. Shuni alohida ta'kidlash kerakki, zamonaviy texnologiyalar qidiruv faoliyatida qudratli vosita bo'lib xizmat qilsa-da, ularni qo'llashda qonuniylik va inson huquqlariga rioya qilish birlamchi o'rinda turishi kerak. Chunki har qanday texnologiya noto'g'ri ishlatilsa, fuqarolarning shaxsiy hayoti daxlsizligiga tajovuz qilishi mumkin. Shu sababli, qidiruv jarayonida texnologiyalardan foydalanish qat'iy qonuniy me'yorlar asosida amalga oshirilishi lozim. Xulosa qilib aytganda, surishtiruv-tergov jarayonida yashirib yurgan shaxslarni aniqlashda zamonaviy texnologiyalardan foydalanish huquqni muhofaza qiluvchi organlarning samaradorligini sezilarli darajada oshiradi. Sun'iy intellekt, biometrik identifikatsiya, videokuzatuv, GPS monitoring va mobil ma'lumotlar tahlili kabi vositalar yordamida qidiruv ishlari tezkor, aniq va samarali bo'lib bormoqda. Xalqaro hamkorlik esa bu jarayonning muhim bo'g'ini sifatida xizmat qiladi. Shu bilan birga, texnologiyalarni qo'llashda inson huquq va erkinliklari, shaxsiy hayot daxlsizligi ham doimiy ravishda ta'minlanishi kerak. Faqat ana shunda jinoyatchilikka qarshi kurashishda yuqori natijalarga erishish, adolatli sudlovni amalga oshirish va jamiyat xavfsizligini mustahkamlash mumkin bo'ladi.

25-Oktyabr, 2025-yil

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR:

1. Karimov B.X., “Kriminalistika va qidiruv faoliyati asoslari”. – Toshkent: Akademiya, 2021.
2. Raxmonov I.I., “Jinoyatchilikka qarshi kurashda zamonaviy texnologiyalardan foydalanish”. – Toshkent: Ma’naviyat, 2020.
3. Xudoyberdiyev A.A., “Huquqni muhofaza qilish organlarida axborot texnologiyalari”. – Toshkent: Yangi asr avlodi, 2021.